

TA'LIMNI TASHKIL ETISH SHAKLLARI VA TURLARI

Normo'minova Shohsanam Sherzod qizi.

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti

Pedagogika fakulteti 1-bosqich talabasi.

Tel: +998 97 071 02 82

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada ta'limni tashkil etish turli shakllar va turlar orqali amalga oshiriladi, bu esa o'quv jarayonini maqsadga muvofiqlashtirish va o'quvchilarning individu ehtiyojlarini qondirish imkonini beradi.*

***Kalit so'zlar:** ta'limning tashkiliy shakllari, sinf dars, sinf-dars tizimi, darsga quyiladigan didaktik talablar, darsga quyiladigan tarbiyaviy talablar, dars tiplari, an'anaviy va noan'anaviy ta'lim shakllari, uzliksiz ta'lim kongtiv ta'lim.*

Kirish: Uzluksiz ta'limning hamma bosqichlarida ta'limning o'ziga xos tashkiliy shakllari mavjud jumladan ikki bosqichli oliy ta'lim tizimida o'ziga xos ta'lim shakllari mavjud. Bularga ma'ruzalar, seminar va amaliy mashg'ulotlar, kafedra o'qituvchilarining ochiq ma'ruzalarida qatnashish, ma'ruza matnini tayyorlash va muhokama qilish, o'quv kurslari bo'yicha dasturlar tayyorlash ishlari kabilar kiradi. Oliy ta'lim tizimida ma'ruza o'quv jarayoning ham usuli ham shakli hisoblanib, u talabalarga fan asoslarini og'zaki, uzviy va muntazam singdirishga xizmat qiladi. Ma'ruza tufayli talaba shu fanning mohiyatini tushunib boradi hamda ularni erkin fikirlashga fan ustidan oylashga majb etadi. Shu sababli, ma'ruza ilmiy tafakkurni rivojlantirishning o'ziga xos maktabiga aylanadi. Ma'ruzani shunday o'qish lozimki, uning ta'sirida talabalarda shu fanga, uning vazifa kelajagiga nisbatan turli qarashlar, ilmiy e'tiqod, g'oya va milliy mafkura asoslari shakllansin. Buning uchun o'qituvchi har bir ma'ruzaning mazmunini, fandagi yangiliklar bilan boyitishi va tanlayb bilishi lozim. Ma'ruza ijobiy hamkorlikka tayanib tashkil qilingandagina samarali natija beradi. Buning uchun ma'ruza jarayonida ham ta'limiy, ham tarbiyaviy vazifalarini samarali amalga oshirish yo'llaridan biri-o'qituvchilar bilan

talabalar o'rtasidagi do'stona munosabatlarni tiklab olishdan iborat. Bundan tashqari, dars va ma'ruzaning samarali natijasi o'quvchi - talabalarning o'quv jarayonidagi ruhiy holatlarini qay darajada hisobga olishiga ham bog'liq. Shunday ekan, ta'limni samarali tashkil etish, uning dars, ma'ruza va boshqa shakllaridan o'qitish jarayonida foydalanishlari uchun, shubxasiz, o'qituvchining pedagogik mahorati, pedagogik madaniyati, o'z fanini puxta bilishligi va o'quvchi talabalar bilan umumiy til topa oloshlari g'oyat katta ahamiyatga egadir. Ta'limni tashkil etish shakllari deganda aniq muddatda va tartibda o'qituvchilar o'quvchilar bilan olib boradigan mashg'ulot turlarini tushunamiz. Hozirgi kunda umum ta'lim maktablarida ta'limni sinf dars shaklida olib borish keng tarqalgan. Insoniyat tarixiga nazar tashlar ekanmiz, ta'limni tashkil etish shakllari ijtimoiy tuzum manfaatlariga mos holda paydo bo'lgan va rivojlangan. Dastlabki davrlarda ta'lim berish ishlarini odamlarning mehnat faoliyati, turmush tarzi bilan uzviy bog'lagan hamda bilim berish, o'rgatish ishlari yakka tartibda olib borilgan. Davr o'tishi bilan ko'pchilikka bilim berish extiyoji paydo bo'lgan ta'lim tizimi mazmuni bilimlarning murrakablashuvi bolalarni guruh guruh qilib, to'plab o'qitishni taqozo qilgan hamda ta'lim bilan shug'ullangan mutaxassis o'qituvchilar tayyorlash zaruriyati kelib chiqadi. Shu davrda dars va sinf-dars tizimi paydo bo'lib boshlaydi. Xalq orasida hayotiy tajribaga bilim va tarbiyaga ega bo'lgan kishilar murrabiy, o'qituvchi bo'lib faoliyat ko'rsatadi. Tarimizga yana nazar tashlar ekanmiz maktab va madrasalarda yoshlarga bilim berish bilan shug'ullanganligi "Avesto" boshqa tarixiy manbalarda ma'lum. Ammo qadim davrlarda ta'limni qat'iy chegaralangan vaqtda bir xil yoshdagi bolalar bilan olib borish, ta'lim mazmuni ibosqichmabosqich berish masalalariga aniqlik kiritilmagan edi. Kiyinchalik, Abu Nasr Farobiy "Fan va aqlzakovat" asarida o'quv fanlarini guruxlarga bo'lib o'qitish, ularning tarbiyaviy mohiyatini ochish masalalariga e'tibor berildi.

Asosiy qisim: Darsning turlari va tuzilishiga keladigan bolsak sinf-dars tizimini didaktik talablar asosida yaratishda cheh pedagogi Yan Amos Kamenskiyning hizmati katta bo'lib uni sinf dars tizimining asoschisi sifatida butun dunyo tan oladi. Y. Komenskiy "Buyuk didaktika" asarida o'quv mashg'ulotlarini

guruk shaklida tashkil etish o'quv yili va o'quv kunini bir vaqtda boshlash mashg'ulotlar orasida tanaffuslar berishi, guruhdagi bolalarning yoshi va soni bir xil b'lishi e'tibor bergan. Biz hammamiz sinf dars tizimida o'qiganmiz x'osh bu tizimning mohiyati nimadan iborat va qanday tuzilishga ega? Darsning maqsadi o'qituvchining aniq bir mavzusini o'quvchilarga bildirishi va o'quvchilar o'zlashtirgan bilim k'nikma va malakalarni tekshirib k'rish hamda yangi mavzuni tushuntirib berish. Darsning mazmuni- Uni o'qituvchi tomonidan rejalashtirilgan tugal ma'noga ega matn tashkil etadi. Uni o'quvchilar ongiga singdirish jarayonida manba, hulosa va hikoyalarda foydalanadi. Sinf deganda esa yoshi bilim darajasi bir xil b'lgan o'quvchilar guruhi tushuniladi. Dars-aniq maqsadni k'zlan belgilangam vaqtda bir xil yoshdagi o'quvchi yoshlar bilan o'qituvchi raxbarligida olib boriladigan mashg'ulotlardir. Dars-o'z oldiga q'oyilgan aniq maqsad va tugal mazmundan iborat.

Darsga quyilgan didaktik talablar mazmuniga quydagilar kiradi

1. Har bir dars aniq maqsadni k'zlagan holda puxta rejalashtirishi lozim. Bu jarayonda o'qituvchi darsning ta'limiy va tarbiyaviy maqsadini belgilaydi dars bosqichlarini, ya'ni qanday tamomlash, k'rgazmali matereallardan foydalanish kabilarni oldindan hal qilib oladi

2. Har bir gars aniq g'oyaviy, mafkuraviy izlanishga ega b'lishi lozim, o'qituvchi esa ulardan tarbiyaviy maqsadda foydalanishi lozim. 3. Har bir dars maktabning, ijtimoiy muhitning imkoniyatini hisobga olgan holda amaliyot bilan bog'lanmogi lozim

4. Har bir dars xarakteriga mos usul, uslub va vositalardan samarali foydalangan holda tashkil etilishi lozim b'ladi.

5. Dars uchun ajratilgan soat va daqiqalarni tejash va unumli foydalanish kerak.

6. Dars jarayonida o'qituvchi va o'quvchi faol munosabatda b'lishi lozim o'quvchi va talaba passiv tinglovchiga aylanmasligi kerak.

7. Mashg'ulotlar butun sinf bilan va har bir o'quvchi bilan, ularning shaxsiy xususiyatlarini e'tiborga olgan holda olib borilishi lozim.

8. O'qitilyotgan mavzuning mazmuniga bog'liq holda mustaqil yurtimizdagi

o'zgarishlard talabalarni xabardor qilish lozim.

9. Darsda Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyevning ta'lim-tarbiya ma'naviyat ma'rifat sohasidagi fikirlar, yurtimiz kelajagi b'lgan yoshlarga qaratilgan murojatlaridan o'rinli foydalanish lozim.

Ta'lim shakllari yettita bulib bular quydagilardan iborat.

1. Maktabgacha ta'lim tarbiya.
2. Umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim.
3. Professional ta'lim 4. Oliy ta'limdan keyingi ta'lim.
5. Kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish.
6. Maktabdan tashqari ta'lim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5712-son 2019-yil 29-aprel.

2. Ibraximov.X., Quronov. M Umumiy pedagogika. Darslik.-Toshkent, 2022.

3. Ibragimov. A. Xalq ta'lim xodimlarini uzluksiz rivojlantirishning kongnitiv mexanizmlarini takomillashtirish. 13. 00. 01-Pedagogik ta'limotlar tarixi. Pedagogika fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. -Samarqand, 2022. -176 b.

4. Drujayev R., Taylaqov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun interaktiv elektron o'quv komplekslar ishlab chiqish va undan foydalanish metodlari. Monografiya. -T., "O'zPFITI 2014.-160. b.

5. Xodjayev B. X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. -T.: " Sano-standart", 2017